

Simone Sørfjord
Martine Schirmer Helander

Hvordan blir de samfunnsøkonomiske konsekvensene på lang sikt ved at studenter blir påvirket av nedstengingen som følge av covid-19 pandemien?

Bacheloroppgave i Samfunnsøkonomi
Mai 2022

Simone Sørfjord
Martine Schirmer Helander

Hvordan blir de samfunnsøkonomiske konsekvensene på lang sikt ved at studenter blir påvirket av nedstengingen som følge av covid-19 pandemien?

Bacheloroppgave i Samfunnsøkonomi
Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for økonomi
NTNU Handelshøyskolen

Forord

Vi er to studenter ved NTNU Handelshøyskolen som skal avlegge en bacheloroppgave i samfunnsøkonomi.

Formålet med denne oppgaven er at vi skal sette oss bedre inn i det samfunnsøkonomiske perspektivet på helse- og økonomiutfordringer hos studenter i forbindelse med covid-19 pandemien, og hvorvidt det kan føre til samfunnsøkonomiske konsekvenser på sikt.

Vi har valgt en svært dagsaktuell problemstilling med fokus på studenter. Studenter er fremtidens generasjon, og vil på den måten ha en stor påvirkning på samfunnsøkonomien både nå og i fremtiden. Ved å skrive om dette temaet ønsker vi å belyse viktigheten av studentenes velvære. Det har vært svært lærerikt og spennende å jobbe med denne oppgaven ettersom vi har fått tatt i bruk kunnskapen vi har lært gjennom studieløpet.

Hovedutfordringene våre har vært å samle inn relevant data og inkludere tilstrekkelig med perspektiver til å skrive en fullstendig og nøytral oppgave. Noen feilkilder ved å ta i bruk SHoT-undersøkelsen er at den baserer seg på svar fra et utvalg, og en usikkerhet om hvorvidt svarene representerer virkeligheten. Eksempelvis når det gjelder spørsmål som angår depresjon, kan deltakerne svare at de er deprimert uten å nødvendigvis ha en diagnose.

Vi har satt stor pris på å få hjelp og god veiledning på de krevende delene av vår veileder, Kåre Johansen, vi ønsker derfor å takke han.

Mai 2022

Innholdsfortegnelse

Forord	1
1. Innledning	4
<i>1.1 Tema og problemstilling</i>	4
<i>1.3 Empiri</i>	5
2. Bakgrunnskunnskap	6
3. Hoveddel	8
<i>3.1 Innledning</i>	8
<i>3.2 Studenter generelt</i>	8
<i>3.4 Økonomi</i>	9
<i>3.5 Trivsel</i>	13
<i>3.6 Psykisk helse</i>	17
4. Diskusjon	21
5. Konklusjon	25
6. Litteraturliste	27

Figur-liste

Figur 1. Antall registrerte helt arbeidsledige, delvis ledige, bruttoledigheten og summen av arbeidssøkere. Sesong- og bruddjusterte tall. Januar 2019 - mars 2022.	5
Figur 2. Tilfredshet med studiebyen alt i alt. trender. (Shot 2021, side 16).....	13
Figur 3. Tilfredshet med studiebyen etter tema. Trender. (Shot 2021, side 17).....	14
Figur 4. Stryk til eksamen etter å ha startet å studere på høyskole/universitet. Trender. (Shot 2021, side 16)	16
Figur 5. Vurdering av egen fysisk helsetilstand. Trender. (Shot 2021, side 29).....	17
Figur 6. Median husholdningsinntekt per forbruksenhet, etter egenvurdert helse. Studenthusholdninger holdt utenfor. Kroner.....	18
Figur 7. Livskvalitet, trender. (Shot 2021, side 37).....	18

Tabell-liste

Tabell 1. Studentbudsjett fra NSO.....	10
Tabell 2. Trivsel med studiet fordelt på temaer. Kolonneprosent. (Shot 2021, side 22).....	15
Tabell 3. Trivsel med studiet fordelt på temaer. Kolonneprosent. (Shot 2018, side 44).....	16
Tabell 4. Helseplager fordelt på undertema. Kolonneprosent. (Shot 2021, side 31).....	17
Tabell 5. Ensomhet, 2021. Kolonneprosent. (Shot 2021, side 43)	19
Tabell 6. Ensomheten, 2018. Kolonneprosent. (Shot 2018, side 84)	19
Tabell 7. Vurdering av den digitale undervisningen. Kolonneprosent. 2021. (Shot 2021, side 54).....	20
Tabell 8. utfordringer med den digitale undervisningen. Kolonneprosent. 2021. (Shot 2021, side 55)	20

1. Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Oppgavens overordnede tema er hvordan studenter har håndtert pandemien, både med hensyn på psykisk helse og økonomi, og konsekvensene av dette for samfunnsøkonomien. Vi har derfor valgt å fokusere på nedstengingen, ettersom den har skapt store konsekvenser for mange studenter. Dermed har vi utformet problemstillingen slik: **“Hvordan blir de samfunnsøkonomiske konsekvensene på lang sikt ved at studenter blir påvirket av nedstengingen som følge av covid-19 pandemien?”**.

Vi har valgt å fokusere på SHoT-undersøkelsen gjennomført av studenthelse.no.

Undersøkelsen er svært tidsaktuell ettersom den ble gjennomført både i 2018 og 2021, altså både før og under pandemien. Oppgaven blir i stor grad empirisk, og med våre forutsetninger som fremtidige samfunnsøkonomer har vi funnet en sammenheng mellom den fremtidige samfunnsøkonomien og hvordan studenter har håndtert nedstengingen.

For å gjøre oppgaven mer tidsaktuell har vi brukt SHoT-undersøkelsen, i tillegg til statistikk fra SSB og relevante artikler. Våre funn viser et todelt perspektiv med delte meninger og holdninger til dette temaet. Oppgaven tar for seg meningene til alt fra politikere til professorer, og til studenter selv.

1.2 Aktualitet

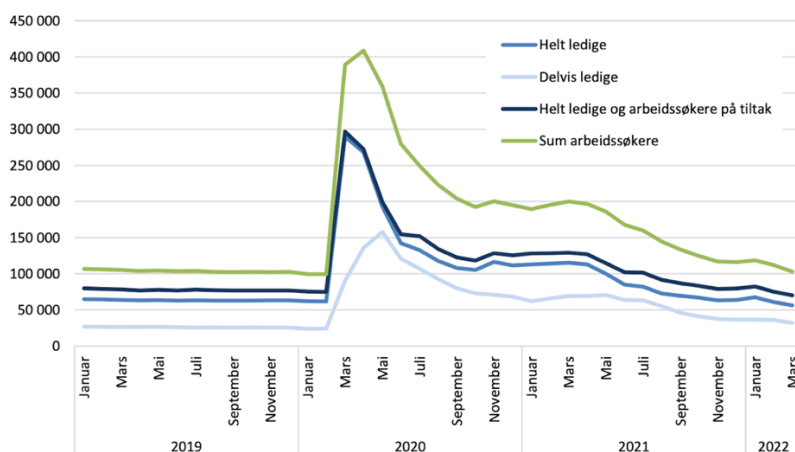
“En undersøkelse fra UiB viser at sju av ti studenter sier studieinnsatsen har blitt dårligere etter nedstengingen. - Studentene må tilbake på campus i størst mulig grad.” sier Frode Ulvund, professor hos UiB (13.05.2020).¹ Dette sitatet synliggjør en utfordring hos studenter under nedstengingen. Vi synes dette er et spennende tema som vi ønsker å utforske ytterligere, og vi har derfor utformet problemstillingen slik vi har gjort. Nedstengingen har pågått over en lang periode og vil ha store samfunnsøkonomiske konsekvenser på sikt.

I 2019 var det i det norske arbeidsmarkedet 2.953.000 arbeidsforhold, ifølge SSB. Ettersom en person kan ha flere arbeidsforhold samtidig, viser statistikken at det derimot bare er 2,7 millioner lønnstakere, se Berge (2020).² Samtidig viser tall hentet fra NAV at da pandemien

¹ <https://www.universitetsavisa.no/koronavirus/sju-av-ti-studenter-gjor-en-darligere-innsats-under-korona/110780>>

² <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/hvor-mange-jobber-er-det-i-norge>

traff Norge i 2020, steg arbeidsledigheten drastisk, vist i figur 1 under. Summen av arbeidssøkere, inkludert studenter, steg på én måned fra rundt 100.000 til litt over 400.000, som tilsvarer en firedobling, se Vidal-Gil (2022).³

Kilde: NAV

Figur 1. Antall registrerte helt arbeidsledige, delvis ledige, bruttoledigheten og summen av arbeidssøkere. Sesong- og bruddjusterte tall. Januar 2019 - mars 2022.

Vi har utformet problemstillingen for å belyse potensielle langsiktige effekter på samfunnsøkonomien og på studenters helse generelt. Oppgaven skal undersøke hvorvidt vurderingen av de mulige konsekvensene av et så brutalt og langvarig tiltak var tilstrekkelig, særlig med hensyn på at man valgte å ikke gå bort fra denne metoden å løse situasjonen på, til tross for advarsler om nedsatt psykisk helse hos befolkningen. Oppgaven skal i hovedsak fokusere på studenter, til tross for at hele befolkningen har blitt påvirket av situasjonen.

1.3 Empiri

SHoT-undersøkelsen er en undersøkelse gjort av studenthelse.no, og står for studentenes helse og trivselsundersøkelse. Studenthelse.no skriver at undersøkelsen kartlegger forutsetninger og rammebetingelser for studentenes læring, og hovedformålet er å belyse psykososiale forhold og hvordan disse forholdene påvirker studiesituasjonen og hverdagen ellers.⁴ Undersøkelsen ble gjennomført første gang i 2010. Undersøkelsene som senere er gjennomført er oppfølginger, og har siden blitt gjennomført i 2014, 2018, 2021, og i 2022. Resultatene fra 2022 er ikke klare enda, og oppgaven vil derfor fokusere på resultatene fra 2018 og 2021.

³ <https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/statistikk/arbeidssokere-og-stillinger-statistikk/hovedtall-om-arbeidsmarkedet/arbeidsmarkedet-na>

⁴ <https://www.studenthelse.no>

Våren 2020 skjedde det store forandringer på kort tid for studentene i Norge og i resten av verden grunnet den nyoppståtte Covid-19 pandemien. Studenttilværelsen gikk fra å ha tradisjonelle skolehverdager, til hjemmeskole uten fysisk oppmøte eller kontakt med andre. Uten mulighet for oppmøte på universitet og høyskole ble det vanskelig å bli kjent med nye medstudenter. Studentene måtte plutselig leve isolert og i tillegg lære store deler av pensum på egenhånd. En rekke studenter ble permittert fra deltidsjobbene sine, og enkelte måtte flytte tilbake til hjemstedet sitt. Studenter mottok heller ingen dagpenger fra NAV, slik andre arbeidstakere fikk. Dette ble starten på en tung periode for studentene, både økonomisk og psykisk.

2. Bakgrunnskunnskap

For å videre kunne studere den langsiktige effekten pandemien har hatt på samfunnsøkonomien med hensyn på studentene, er det nødt til å fremlegges relevant bakgrunnsteori for å kunne forstå virkningene. Dette skal gjøres gjennom en enkel makroøkonomisk modell som kalles ISPK-modellen med renteregulering for en lukket økonomi, hvor BNP bestemmes av etterspørselen.

Modellen har følgende tre ligninger, se Holden og Wulfsberg (2021)⁵:

$$Y = m(G + I - c_1 z^T - c_2(i - \pi^e) + z^C) \quad (1)$$

$$\pi = \pi^e + \beta(Y - Y^*) + z^\pi \quad (2)$$

$$i = d_1(\pi - \pi^*) + d_2(Y - Y^*) + z^i \quad (3)$$

De endogene variablene i modellen er Y , i og π , som henholdsvis er BNP, renten og inflasjon. Videre er de eksogene variablene G , I , π^e , Y^* og π^* , som henholdsvis representerer offentlig konsum, investeringer, forventet inflasjon, potensielt BNP og inflasjonsmålet. z^T representerer skattetrykket og z^i fanger opp avvik fra normal rentesetting, mens variablene z^π og z^C representerer eksogene forstyrrelser i kostnadene og konsumet. c_1 , c_2 , m , β , d_1 og d_2 er positive parametere som henholdsvis representerer marginal konsumtilbøyelighet, virkningen av realrenten på konsumet, multiplikatoreffekten og økningen i renten dersom inflasjonen øker med en enhet.

⁵ https://www.samfunnsokonomien.no/journal/2021/3/m-1683/Covid-19_og_makroekonomisk_politikk

Ligning (1) kalles IS-kurven og viser den økonomiske etterspørselen samt en negativ sammenheng mellom etterspørselen og renten, noe som vil si at en redusert rente fører til økt etterspørsel. Videre er vi nødt til å introdusere konsumfunksjonen representert ved husholdningenes konsum C :

$$C = c_1(Y - T) - c_2(i - \pi^e) + z^C \quad (4)$$

Ligningen viser at konsumet er positivt avhengig av disponibel inntekt, $Y - T$, og etterspørselssjokk, z^C , og negativt avhengig av realrenten, $i - \pi^e$. Etterspørselssjokket fanger opp eksogene virkninger som påvirker konsumet, eksempelvis usikkerhet og endret sporeadferd. T representerer skattefunksjonen:

$$T = tY + z^T \quad (5)$$

Denne viser at skatten er lineær med både BNP og skattetrykket z^T , som vil si at dersom BNP øker vil også skatten øke. Både det eksogene skattetrykket og skatteparameteren t er bestemt av myndighetene.

For å komme fram til ligning (1) bruker vi realligningen som viser landets tilgang på og anvendelse av varer og tjenester:

$$Y = C + I + G$$

Vi ser her at tilgangen på varer og tjenester er lik anvendelsen. Dersom ligning (4) og ligning (5) kombineres med realligningen får vi ligning (1) med brøken $m = \frac{1}{(1 - c_1(1 - t))}$, som viser at når inntekten endres i lik retning forsterkes den eksogene endringen i etterspørselen, og konsumetterspørselen vil dermed også endres.

Ligning (2) viser en positiv korrelasjon mellom produksjonsgapet, $Y - Y^*$, og inflasjonen, π . Potensielt BNP, Y^* , bestemmes eksogent av tilgangen på blant annet arbeidskraft når kapasitetsutnyttelsen er normal. Dersom BNP er lavere enn potensielt BNP, er produksjonsgapet negativt og arbeidsledigheten er høyere enn likevektsledigheten. Derimot, dersom vi har normal bruk av arbeidskraft og kapasitetsutnyttelse, er arbeidsledigheten lik likevektsledigheten. Dersom arbeidsledigheten er høy vil dette føre til lavere lønnsvekst og dermed gi lavere inflasjon fordi prisene må settes ned.

Ligning (3) viser hvordan renten påvirkes når inflasjonen eller produksjonsgapet øker med en enhet. Sentralbanken har som mål å ha en inflasjon rundt inflasjonsmålet π^* og produksjonen rundt potensielt BNP, Y^* . Dersom inflasjonen eller produksjonen faller, må renten settes ned

av sentralbanken, og motsatt. Renten brukes dermed som en stabilisator.

Ved et negativt etterspørselssjokk, som mange forventet under pandemien, vil BNP falle som vil tvinge sentralbanken til å sette ned renten, som beskrevet over, for å redusere inflasjonen. Det er ønskelig at styringsrenten skal ligge på rundt 2 prosent, og i sammenhengen med covid-19 pandemien ble den redusert helt ned til 0 prosent. Å sette ned styringsrenten så mye på så kort tid kan skape store ettervirkninger i samfunnsøkonomien i svært lang tid. Med denne bakgrunnsteorien kan vi bedre forstå de samfunnsøkonomiske virkningene fra et tiltak som nedstenging, og legger grunnlaget for resten av oppgaven.

3. Hoveddel

3.1 Innledning

Hoveddelen av oppgaven skal omhandle virkningen pandemien har hatt på studentene, og hvilke konsekvenser de vil ha på sikt. Oppgaven kommer til å gå mest i dybden på det økonomiske og det psykososiale perspektivet til studentene. Oppgaven starter med å skrive generelt om studenter og hvordan studenttilværelsen er tenkt å være, før oppgaven går mer i dybden på studentenes helse- og trivselsundersøkelse. Deretter tar den for seg økonomiperspektivet og det psykososiale perspektivet hver for seg, før det til slutt blir fremlagt en diskusjon i forbindelse med det samfunnsøkonomiske perspektivet, både fra dagens perspektiv og på sikt.

3.2 Studenter generelt

Studenttilværelsen er vanligvis en spennende og lærerik tid for de fleste. Mange flytter til en ny by uten å kjenne noen og andre flytter inn i kollektiv med flere fremmede hvor man gjerne blir kjent med mange nye. Studietiden starter med en omfattende fadderuke for å bli introdusert for medstudenter og ikke minst studiet de har valgt. De ulike linjene byr ofte på sosiale sammenkomster og andre tiltak for at man skal føle seg velkommen og trygg som ny student. Det skjer ofte mange spennende arrangementer for enhver underveis i studieløpet, og studentene kan melde seg inn i ulike verv eller linjeforeninger. For mange er studietiden en sosial tid der man får seg venner for livet og som man ser tilbake på som en av de beste stundene i livet.

3.3 Studentenes Helse og Trivselsundersøkelse

SHoT-undersøkelsen har blitt gjennomført av Folkehelseinstituttet i oppdrag fra Sit, Sio og Sammen. Formålet med undersøkelsen er å kartlegge hvordan studentenes helse- og trivselssituasjon har vært. Undersøkelsen gjennomført i 2021 var en kortere tilleggsundersøkelse som ble gjort i forbindelse med koronapandemien, og undersøkelsen fra 2018 la hovedvekt på de psykososiale forholdene. Begge undersøkelsene ble sendt ut på e-post, samtidig som de ble lagt ut på skolens interne nettside. I 2018 og 2021 var det henholdsvis 50 055 og 62 489 studenter som svarte på undersøkelsen. Målgruppen for denne undersøkelsen er alle heltidsstudenter i Norge, inkludert utenlandske studenter og norske studenter i utlandet. Til sammen deltok 10 samskipnader i disse undersøkelsene, som representerer 71 prosent av alle studenter på norske universiteter og høyskoler.

3.4 Økonomi

En ordinær fulltidsstudent får hvert studieår utbetalt kr 126 357 i stipend og lån. Mange mener dette er for lite, mens andre mener beløpet er tilstrekkelig for å dekke de kostnadene og utgiftene en student har. Beløpet er fordelt på 11 måneder, og tilsvarer kr 22 974 utbetalt i januar og august, og kr 8615,24 utbetalt de resterende månedene. I juni utbetales noe mer, og i juli utbetales ingenting. I beregningene under har vi dividert kr 126 357 på 11 måneder for å finne optimalt budsjett pr måned. Det vil si kr 11 487 pr måned, med unntak av juli. Studiestøtten skal i hovedsak dekke husleie, mat, og skoleutgifter som semesteravgift, bøker og andre skolesaker. I tillegg skal det dekke blant annet tannlegeregninger, legebek, offentlig transport og eventuelle hobbyer eller interesser. Nødvendige klær og frisørregninger bør også påregnes underveis. Ettersom pandemien har påvirket psyken til mange, deriblant studenter, er det også rimelig å anta at en rekke studenter har et større behov for psykolog enn før. Dette kan man få gratis via det offentlige, og er ofte rimeligere gjennom utdanningsinstitusjonen, men da er det gjerne ekstremt lange ventelister. Eksempelvis er prisen for 45 minutter på en privatklinikk i Oslo på kr 1290.⁶ Hvorvidt studielånet på kr 126 357 er tilstrekkelig er derfor mye omdiskutert.

For å kunne sette alt i perspektiv, skal vi illustrere dette med et realistisk eksempel laget av NSO, se Knudsen (2021).⁷

⁶ <https://oslopsykologsenter.no/timebestilling>

⁷ <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/EabgPj/studenter-gaar-over-5000-kroner-i-minus-hver-maaned>

Tabell 1. Studentbudsjett fra NSO.

Studentbudsjettet fra NSO

Utgift	Kroner
Mat og drikke*	3 585
Klær og sko*	925
Personlig pleie*	790
Reise*	477
Andre dagligvarer*	310
Husholdningsartikler*	400
Møbler*	450
Mediebruk og fritid*	1 970
Studierelaterte utgifter**	663
Husleie***	7 320
Sum	16 890
Studiestøtte pr. måned 2021/2022	11 487
Differanse	-5 403

Basert på disse anslagene av månedlige utgifter for en student, ser vi at det i hovedsak ikke er tilstrekkelig med kr 11 487 pr måned. Her kommer studenten hele 5403 kr i underskudd, hver eneste måned. Studenten får heller ikke utbetalt studiestøtte i juli, og vil dermed havne ytterligere i underskudd dersom de ikke klarer å spare månedene før. På den andre siden er dette kun et anslag, og budsjettet vil alltid kunne variere fra student til student. Hvorvidt lånet er tilstrekkelig påvirkes av en rekke faktorer, likevel er det rimelig å anta at anslagene presentert over er realistisk og er gjeldende for flere.

Norge har ingen fastsatt fattigdomsgrense. For en sammenligning tar oppgaven utgangspunkt i EU sin definisjon av lavinntekt, som er en inntekt på 60 prosent av medianinntekten i landet. I Norge i 2020 tilsvarte det kr 328 020 ($546\,700 \cdot 0,6$), se SSB (2022).⁸ Studenters stipend og lån tilsvarende dermed 38,5 prosent av det som defineres som lavinntekt. Det er opplagt at studenter ikke kan få utbetalt tilsvarende inntekt som medianen i Norge på kr 546 700, likevel har de fleste studentene flere utgifter enn de klarer å betale med studiestøtte fra Lånekassen.

En ytterligere sammenligning er nordmenns årlige gjennomsnittsforbruk basert på tall fra 2017 hentet fra SSB som lå på kr 265 000, se Vegard (2018).⁹ Studenter lever dermed hvert år

⁸ <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/inntekt-og-formue/statistikk/inntekts-og-formuesstatistikk-for-husholdninger>

⁹ <https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/nasjonalregnskap/artikler/dette-bruker-nordmenn-penger-pa>

på kr 138 643 mindre enn det som er gjennomsnittsförbruket til en nordmann, som vil si at gjennomsnittsförbruket per nordmann er over dobbelt så stort som det studenter mottar i studiestøtte. Hadde studenter hatt et like stort förbruk som resten av Norge, ville landet opplevd en gjeldskrise. Det er en kjent sak at studenter skal leve med lav standard, likevel er det viktig at studentene klarer å betale regningene sine. Ytterligere er det en kjent forventning om at studenter klarer å spare på BSU (Boligsparing for ungdom). Man kan maksimum sette inn kr 27 500 hvert år, og de fleste har en avtale om at når pengene er satt inn på kontoen, kan de ikke taes ut igjen, før de skal brukes til bolig. Med våre beregninger er det ingen penger til å sette på BSU. På den andre siden er BSU positivt for studenter dersom de klarer å sette inn penger, ettersom det gir et skattefradrag på kr 5500, dersom de jobber ved siden av studiene, og tjener nok til å få skattefradraget.

Arbeid ved siden av studiene, er det optimalt? En stor andel av studenter har betalt arbeid ved siden av studiene, faktisk hele 72 prosent av norske studenter, se Leendertse og Haugen (2021).¹⁰ Til sammenligning har Sverige og Danmark henholdsvis 50 prosent og 65 prosent, ifølge samme artikkel. De påstår også at de norske studentene bruker mer tid på jobben sin enn det våre naboland gjør, hele 13 timer per uke. Dette tilsvarer en 35 prosent arbeidsstilling. I tillegg er det forventet at studenter jobber store deler av dagen med emnene de har, opp til 8 timer dagen som en vanlig arbeidsdag. De påstår videre at norske studenter havner sist av de nevnte landene når det gjelder tidsbruk på studiet. *“Deltakerne i undersøkelsen ble spurt om hvorfor de jobber ved siden av studiet. 77 prosent av norske studenter svarer: “jeg jobber for å dekke levekostnadene mine”. [...] Det nest mest avkryssede svaralternativet var: “uten en betalt jobb, har jeg ikke råd til å være student”. Her krysset 65 prosent av norske studenter av, 48 prosent av danske og 31 prosent av svenske.”*, se Leendertse og Haugen (2021).¹⁰ I motsetning til dette mener tidligere statsråd og utdanningsminister Asheim at det er positivt at norske studenter jobber og legger mye innsats i det, og sier i en epost til VG at *“Denne undersøkelsen viser først og fremst at norske studenter er svært hardtarbeidende”*, se Hvitmyhr (2021).¹¹ Fra samme artikkel mener han videre at undersøkelsen viser at studenter i Norge har høy medianinntekt sammenlignet med studenter i andre land. I tillegg mener han at det burde være opp til hver enkelt student hvor mye de kan jobbe og at politikerne skal legge til rette for at studenter kan bruke nok tid på studiene. Men, er det nok frivillighet i forhold til hvor mye studentene kan jobbe i dagens situasjon?

¹⁰ <https://www.studvest.no/norske-studenter-jobber-mest-ved-siden-av-studiene/>

¹¹ <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/47bz3q/norske-studenter-jobber-mest>

Korona-pandemien førte til en rekke forandringer for mange. Et av de mange tiltakene som ble iverksatt var å stenge butikker, restauranter og andre serveringssteder, noe som igangsatte en stor permitteringsbølge blant befolkningen, inkludert studentene. Når studiestøtten ikke er tilstrekkelig til å betale de faste utgiftene til studentene, er det rimelig å anta at flere følte på økonomisk press. For ordinære arbeidstakere gjaldt ordningen med dagpenger ved permittering, noe flere ble nødt til å benytte seg av. For studenter med deltidsjobb ved siden av studiene derimot, var ikke dette tilbudet tilgjengelig, til tross for at flere studenter også betaler skatt. Dermed kom regjeringen med en mye omdiskutert løsning til de studentene som mistet jobbene sine. De la frem et tilbud hvor studentene kunne motta et tilleggs lån der 40 prosent kunne bli omgjort til stipend dersom riktig dokumentasjon ble fremlagt. En rekke studentorganisasjoner fant glede i at det endelig ble lagt frem et tilbud til studentene, likevel mente flere at dette var et hån mot studentene som allerede kjente på en rekke andre stressfaktorer. En av de som sa seg misfornøyd med tilbudet fra regjeringen var MDG-profil Une Bastholm som i januar i 2021 mente at regjeringen forskjellsbehandler studentene som har mistet jobben.

“-De får ingen dagpenger i dag, og det ekstra stipendet de nå tilbys utgjør bare 900 kroner i snitt i måneden. Hvis du har tapt inntekt utover det, gir regjeringen deg bare mer lån og altså mer gjeld. Det er utrolig provoserende. Mange studenter har barn de skal forsørge, sier Bastholm. Hun mener 1 milliard er for lite penger. -Vi må huske at 7 av 10 studenter jobbet ved siden av studiene før pandemien. Studenter er en gruppe som allerede har dårlig økonomi, og som akkurat nå ligger øverst på arbeidsledighetsstatistikken”, se Hvitmyhr og Vik (2021).¹²

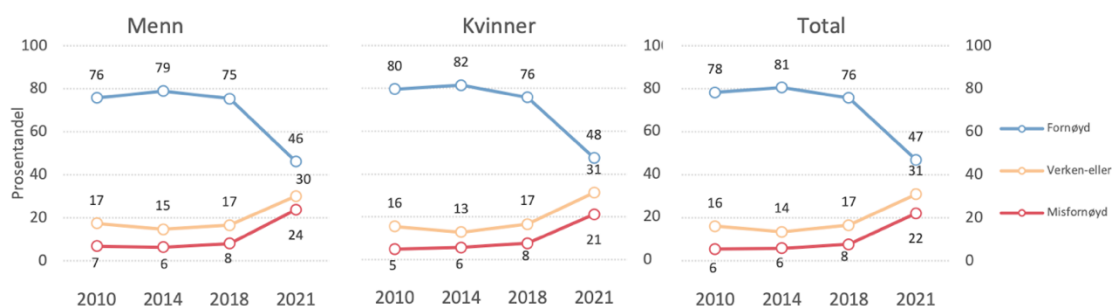
Som en ytterligere konsekvens ble flere tvunget til å flytte hjem til foreldrene sine, men siden studiestedene var uforutsigbare måtte de fleste beholde bostedet sitt i studiebyen. Det som gjorde studiestedene uforutsigbare, var at de fleste studiestedene i hovedsak hadde digitale forelesninger store deler av pandemien, men ønsket å ha mest mulig fysisk undervisning. Dersom studentene ikke valgte å flytte tilbake til hjemstedet sitt, ble de tvunget til å spørre foreldrene sine om støtte da studiestøtten ikke var nok til å dekke bosted og andre utgifter. En som fikk kjenne på nettopp dette er Leila på 24 år som måtte flytte hjem til moren sin på grunn av at hun ble permittert, og som dermed ikke hadde råd til å fortsette å bo i studiebyen,

¹² <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/bnLB6B/slik-skal-krisepakken-hjelpe-studentene>

se Hvitmyhr (2021).¹³ I likhet med flere studenter, har hun slitt med å finne seg en ny jobb, og mener at krisepakken ikke burde vært et lån. Hun har ytterligere vurdert å slutte på studiet sitt, kun for å få dagpenger for å klare seg. Leila sitt tilfelle er dessverre ikke unikt, og gjelder mange studenter.

3.5 Trivsel

Korona-pandemien har ikke bare påvirket økonomien i samfunnet, den har gått hardt utover blant annet trivsel, studieferdigheter og fysisk helse. Nedstengingen har ført til større grad av hjemmeundervisning, mer selvstendig arbeid og mindre sosialt liv. Møteplasser ute ble ikke lenger et alternativ og studentene fikk ikke kjent på gleden av studiebyen sin og det den har å by på. Restauranter og kulturtilbudet ble kuttet, og tilnærmet det eneste byen hadde å tilby var tomme gater og stengte kjøpesentre. Tilfredsheten med studiebyene ble dermed kraftig redusert, slik vi ser på figur 2 under. Andelen studenter som var fornøyd med studiebyen sin har blitt redusert fra 76 prosent i 2018 og ned til 47 prosent i 2021, som er en kraftig reduksjon i trivsel. Vi ser ytterligere at prosenten som er misfornøyd med studiebyen har økt fra 8 prosent i 2018 til 22 prosent i 2021. Totalt sett har vi en negativ utvikling i tilfredshet med studiebyen.

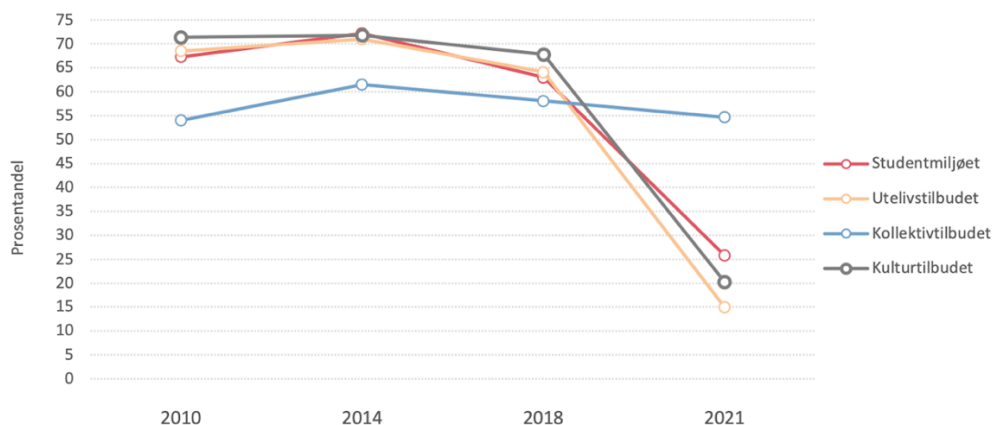

Figur 2. Tilfredshet med studiebyen alt i alt. trender. (Shot 2021, side 16)

Tilfredsheten i studiebyene har blitt kraftig redusert, og oppgaven skal videre se nærmere på hvilke områder det har gått mest ut over. Figur 3 tar for seg studentmiljø, utelivstilbud, kollektivtilbud og kulturtilbud, og ser på utviklingen med tanke på tilfredshet. Vi ser en jevn utvikling i alle punktene fra 2010 til 2018, deretter ser vi en kraftig reduksjon i tilfredsheten med studentmiljøet, utelivstilbudet og kulturtilbudet. Kollektivtilbudet holder seg fremdeles

¹³ <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/gWL8GL/leila-24-maatte-flytte-hjem-til-moren-helt-umulig-aa-faa-jobb>

relativt stabilt. Dette stemmer overens med de tiltakene som har blitt innført, da anbefalingene var å holde seg mest mulig hjemme og ha færrest mulig nærkontakter. Tilfredshet med utelivstilbudet har blitt redusert fra 64 prosent til 15 prosent, som er en reduksjon på 49 prosent. Dette har en klar sammenheng med stengte barer og utesteder, som i perioder var åpent, men da med restriksjoner som blant annet at man måtte kjøpe mat og/eller sitte på faste plasser kontinuerlig med én meter avstand. Mange drar på utesteder for å være sosiale, slappe av eller få seg en god fest. Dette ble tilnærmet umulig med tiltakene, og kan derfor være en av grunnene til at tilfredsheten med utelivet ble såpass redusert. Videre ble tilfredsheten med kulturtilbudet redusert fra 68 prosent i 2018 til 20 prosent i 2021, som er en nedgang på 48 prosent og som er en svært lik nedgang som på utelivet. Det er en rimelig antakelse at dette resultatet kan ha bakgrunn i at kulturtilbudet ble kuttet. Kino og teater ble stengt, og det var ikke lenger mulig å ta seg en bowlingrunde med gode venner. Sosialisering på steder som er ment å være sosiale og underholdene var tilnærmet umulig, noe som igjen kan ha hatt en påvirkning på studentmiljøet, ettersom det ble vanskeligere å være sosial, holde kontakt og bli kjent med nye studenter. Dette kan tydelig observeres ved grafen til studentmiljøet som også har hatt en reduksjon i tilfredsheten fra 63 prosent i 2018 til 25 prosent i 2021, slik vi ser i figuren under.

Figur 3. Tilfredshet med studiebyen etter tema. Trender. (Shot 2021, side 17)

Til nå har vi sett på tilfredshet med studiebyen fordelt på ulike temaer, som uteliv, kultur og studentmiljø. Videre skal oppgaven se på trivsel på selve studiet gjennom tabell 2 og tabell 3 fra henholdsvis 2021 og 2018. Hvorvidt og i hvilken grad studenter trives på studiet sitt avhenger av en rekke faktorer. Trivselen med undervisningen var i 2018 på 60 prosent som er et relativt godt tall. Derimot i 2021, etter at pandemien påvirket undervisningen i stor grad allerede, ble trivselen redusert til 30 prosent, som er en halvering. Dette kan tyde på at pandemien har påvirket undervisningssituasjonen negativt. Det kan være en rekke årsaker til

det, deriblant hjemmeundervisning, dårlig tekniske ferdigheter, mer monolog og avstand til foreleser. Det er relativt stor spredning i trivsel i de ulike aldersgruppene på akkurat dette punktet. Fra tabellene kan man generelt se en tendens i at jo yngre man er, desto lavere trivsel har man. Dette kan tyde på at jo eldre man blir, jo mer strukturert blir man, og man har sannsynligvis mer erfaring med å jobbe selvstendig. Dette kan tydelig observeres under “Egen arbeidsinnsats” hvor den yngste gruppen har lavere trivsel og den eldste gruppen har betydelig høyere. Generelt har trivsel basert på egen arbeidsinnsats blitt redusert med 10 prosent fra 2018 til 2021, med henholdsvis 47 prosent og 37 prosent. Trivsel på bakgrunn av både arbeidsmengden på studiet og måten studiet er strukturert på har sett en reduksjon på 8 prosent, den faglige veiledningen ble redusert med 11 prosent og tilbakemelding på egen læring har blitt redusert med 6 prosent de respektive årene. På det fysiske læringsmiljøet derimot kan det observeres et stort fall fra hele 51 prosent som trivdes i 2018, til 2021 hvor det kun var 21 prosent fornøyde eller svært fornøyde med det fysiske læringsmiljøet. Det er rimelig å anta at dette også har blitt svært påvirket av pandemien og at man i hovedsak har hatt læringsmiljøet hjemmefra uten sosial kontakt eller kollokvier. Til tross for at trivsel med studiet har blitt redusert, er det en reduksjon i antall som både har strøket én gang, og de som har strøket flere ganger, jfm. figur 4. Vi ser også en økning i de som ikke har strøket. Ut fra hvor fornøyde studentene er med både undervisningen og det fysiske læringsmiljøet ville det vært rimelig å anta at strykprosenten hadde blitt betraktelig økt, men det er ikke tilfellet. En potensiell årsak kan være at de fleste studenter har hatt hjemmeeksamen hvor alle hjelpemidler er tillatt og det potensielt er enklere å jukse uten at det får negative konsekvenser, fremfor ordinær skoleeksamen hvor det finnes begrensninger på hvilke hjelpemidler man kan ta i bruk. På bakgrunn av dette er det rimelig å anta at økt grad av hjemmeundervisning og hjemmeeksamen er årsaken til at strykprosenten har blitt redusert.

Tabell 2. Trivsel med studiet fordelt på temaer. Kolonneprosent. (Shot 2021, side 22)

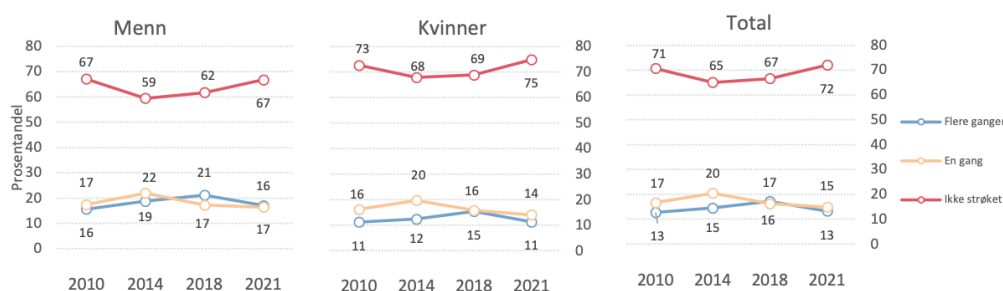
	Totalt	Kjønn		Alder					Region				
		Mann	Kvinne	18-20	21-22	23-25	26-28	29-35	Sørøst	Vest	Midt	Nord	Utland
Undervisningen	30	29	31	29	29	30	33	38	30	29	33	34	30
Egen arbeidsinnsats	37	35	38	36	35	36	37	43	36	35	38	39	41
Arbeidsmengden på studiet	34	34	33	34	32	34	34	37	33	33	35	38	31
Måten studiet er strukturert på	37	37	37	42	37	36	36	39	37	36	39	40	37
Den faglige veiledningen	33	36	32	30	30	34	38	39	34	30	34	37	34
Det fysiske læringsmiljøet	20	21	19	22	21	20	19	18	18	18	25	28	17
Tilbakemelding på egen læring	23	24	23	24	22	23	25	29	24	21	22	27	28

* Andel fornøyd/svært fornøyd

Tabell 3. Trivsel med studiet fordelt på temaer. Kolonneprosent. (Shot 2018, side 44)

	Totalt	Kjønn		Alder					Region				
		Mann	Kvinne	18-20	21-22	23-25	26-28	29-35	Sørøst	Vest	Midt	Nord	Utland
Undervisningen	60	59	60	63	59	58	58	60	62	58	56	57	65
Det fysiske læringsmiljøet	51	54	50	54	52	50	47	50	52	50	51	50	52
Egen arbeidsinnsats	47	42	50	42	46	49	50	52	48	47	46	45	57
Måten studiet er organisert på	45	47	44	50	45	43	41	43	45	44	45	41	47
Den faglige veiledningen	44	48	43	43	42	45	45	50	46	41	43	42	44
Arbeidsmengden på studiet	42	41	45	41	42	44	41	42	42	41	43	42	46
Tilbakemeldinger på egen læring	29	30	28	29	27	29	30	33	30	28	27	28	34

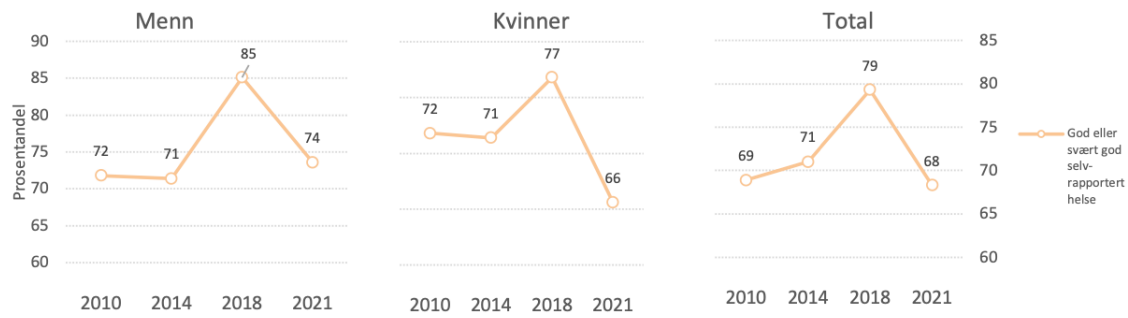
*Inkluderer de som har svart "Ganske fornøyd" eller "Svært fornøyd" ut ifra følgende svarkategorier "Svært misfornøyd", "Ganske misfornøyd", "Verken/eller", "Ganske fornøyd" og "Svært fornøyd"

Figur 4. Stryk til eksamen etter å ha startet å studere på høyskole/universitet. Trender. (Shot 2021, side 16)

Pandemien har ikke bare påvirket studentenes trivsel og tilfredshet med studiet og studiebyen, den har også hatt en effekt på studentenes fysiske helse. I figur 5 ser vi en tydelig nedgang fra 2018, hvor 79 prosent av studentene har vurdert sin egen helsetilstand til god eller svært god, som er et relativt godt tall. Dette har blitt redusert til 68 prosent under pandemien, og man kan tydelig se at trenden har snudd, og har falt til rett under det nivået som var i 2010. Fra tabell 4 kan man se at 46 prosent av studenter føler seg stresset, hvorav 53 prosent er kvinner og 31 prosent er menn. Det finnes ingen sammenligningstall fra 2018 på dette punktet fra SHoT-undersøkelsen, likevel er 46 prosent en svært stor andel av studenter som oppgir at de er stresset, noe som er viktig å bemerke seg. Som NHI forklarer, tåler de fleste stress godt, men dersom vi er utsatt for mye stress over lang tid kan dette medføre helseproblemer, se NHI (2019)¹⁴. Det er derfor uproblematisk at såpass mange studenter er stresset akkurat under pandemien, men dersom det vedvarer over lengre tid vil det kunne føre til problemer på et samfunnsøkonomisk perspektiv på lang sikt.

¹⁴ <https://nhi.no/psykisk-helse/psykiske-lidelser/stress-og-sykdom/>

*Inkluderer de som har svart «God» eller «Svært god» på spørsmålet «Hvordan er helsen din nå?» i 2018 og 2021; og de som har svart «God» eller «Svært god» på spørsmålet «Hvordan vurderer du din fysiske helse i alminnelighet?» i 2010 og 2014.

Figur 5. Vurdering av egen fysisk helsetilstand. Trender. (Shot 2021, side 29)

Tabell 4. Helseplager fordelt på undertema. Kolonneprosent. (Shot 2021, side 31)

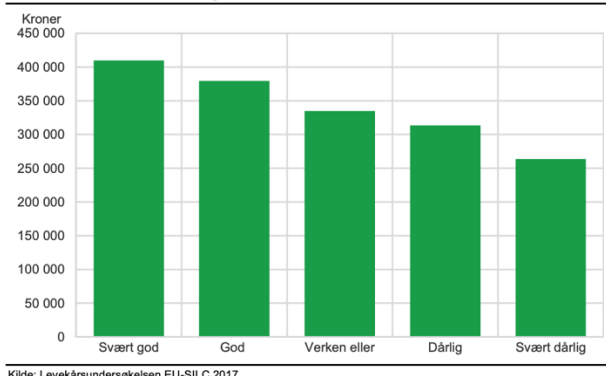
	Totalt	Kjønn	
		Mann	Kvinne
Stress	46	31	53

3.6 Psykisk helse

Oppgaven skal videre se på om det er en korrelasjon mellom økonomi og helse, og det er rimelig å tenke at man opplever dårlig egenhelse som følge av dårlig privatøkonomi. Men, hvilken påvirkning har ens egen helse på økonomien? Ifølge en undersøkelse gjort av SSB i 2020 er det tilnærmet en lineær sammenheng mellom egenvurdert helse og median husholdningsinntekten pr forbruksenhet, som tydelig fremkommer av figur 6. Andelen som rapporterer en svært dårlig egenhelse har en medianinntekt tilnærmet kr 300 000 mindre enn andelen som rapporterer en svært god egenhelse, se Barstad (2020).¹⁵

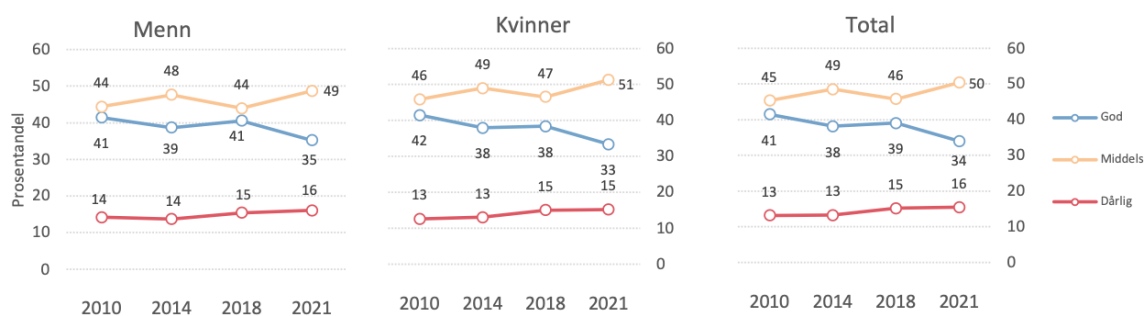
¹⁵ https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/_attachment/429442?ts=1740a955568

Figur 7.5 Median husholdningsinntekt per forbruksenhet, etter egenvurdert helse. Studenthusholdninger holdt utenfor. Kroner

Figur 6. Median husholdningsinntekt per forbruksenhet, etter egenvurdert helse. Studenthusholdninger holdt utenfor. Kroner.

Endring i privatøkonomi og egenhelse har samfunnsøkonomiske virkninger, og det er derfor viktig å bemerke seg hvilke endringer samfunnet har sett hos studentenes egenhelse fra 2018 til 2021. Fra figur 7 om livskvalitet og trender hos studentene ser man en tydelig endring i andel som oppgir middels og god helse. Andelen som oppgir at de har god helse, har sett en negativ endring fra 39 i 2018 til 34 i 2021, mens de som rapporterer en middels helse har økt fra 46 til 50 fra 2018 til 2021. Derimot har andelen med dårlig helse holdt seg relativt stabil. Selv om tallene i seg selv ikke viser den største differansen kan det observeres en betydelig større endring fra 2018 til 2021, enn fra både 2010 til 2014 og fra 2014 til 2018. Det er derfor en rimelig antakelse at store deler av disse endringene kommer av Covid-19 pandemien og tiltakene den medførte.

Figur 7. Livskvalitet, trender. (Shot 2021, side 37)

Under pandemien har ordet “ensomhet” blitt et ofte brukt begrep, og flere enn normalt har fått kjenne på det å være ensom. HelseNorge definerer ensomhet som en ubestemt lengsel eller et savn etter andre mennesker, se Helsedirektoratet (2018).¹⁶ Med hjemmekontor, hjemmeundervisning og hjemmeeksamene har ikke andre mennesker vært et vanlig syn, og man kan kjenne på at ensomheten kommer snikende. Fra tabell 5 som omhandler ensomhet

¹⁶ <https://www.helsenorge.no/psykisk-helse/isolasjon-og-ensomhet/>

fra 2021 ser vi en brutal sannhet hvor hele 44 prosent savner noen å være sammen med og hele 54 prosent har svart “ofte” eller “svært ofte” på mer enn 1 eller flere av spørsmålene i tabellen. Dette er en stor økning fra tabell 6, som omhandler tilsvarende tema fra 2018, hvor 23 prosent savnet noen å være sammen med og 29 prosent som svarte “ofte” eller “svært ofte” på minst 1 av spørsmålene. Vi ser ytterligere at 37 prosent føler seg isolert, noe som stemmer overens med det som er rimelig å forvente som følge av en nedstengning. Dette er en økning fra 16 prosent i 2018, som er mer enn en dobling. Ensomhet i seg selv er ikke farlig, men kan føre til både depresjon, angst og andre psykiske lidelser, dersom det ikke blir tatt tak i.

Tabell 5. Ensomhet, 2021. Kolonneprosent. (Shot 2021, side 43)

	Totalt	Kjønn		Alder					Region				
		Mann	Kvinne	18-20	21-22	23-25	26-28	29-35	Sørøst	Vest	Midt	Nord	Utland
Savner noen å være sammen med	44	39	47	50	45	43	43	40	48	43	38	39	51
Føler deg utenfor	24	20	27	27	24	23	26	28	26	23	22	22	29
Føler deg isolert	37	32	39	39	35	36	38	38	42	34	29	30	43
Ofte-svært ofte ensom 1/3 spørsmål	54	49	57	59	54	53	54	52	59	52	47	49	60
Ofte-svært ofte ensom 3/3 spørsmål	17	14	19	19	16	16	18	20	19	16	14	14	22

*Andel som har svart «ofte» eller «svært ofte»

Tabell 6. Ensomheten, 2018. Kolonneprosent. (Shot 2018, side 84)

TABELL 8.2.1 ENSOMHET. KOLONNEPROSENT.

	Totalt	Kjønn		Alder					Region				
		Mann	Kvinne	18-20	21-22	23-25	26-28	29-35	Sørøst	Vest	Midt	Nord	Utland
Savner noen å være sammen med*	23	21	24	28	22	22	24	24	23	22	23	26	26
Føler deg utenfor*	17	14	18	19	16	16	19	21	18	16	16	19	18
Føler deg isolert*	16	15	17	19	15	15	18	20	17	15	15	18	18
Ofte-svært ofte ensom 1/3 spørsmål	29	27	31	34	28	28	30	32	30	28	28	32	32
Ofte-svært ofte ensom 3/3 spørsmål	10	8	10	11	9	9	11	12	10	9	10	11	10

*Andel som har svart «ofte» eller «svært ofte»

Mange studenter har kjent på ensomhet i stor grad på grunn av blant annet hjemmeundervisning. Med forelesere uten god nok erfaring med digital undervisning har kvaliteten på undervisningen blitt redusert, noe tallene tydelig viser. Fra tabell 7 ser vi at hele 71 prosent av studentene føler undervisningen er dårligere eller mye dårligere enn den var før den ble digital. Kun 1,2 prosent har ikke hatt noe digital undervisning. Dette tallet kunne med fordel vært høyere. Går man nærmere inn på utfordringene med den digitale undervisningen, som vi ser i tabell 8, kan det observeres at det er kontakt med andre som er hovedutfordringen. Det er 57 prosent som sier de savner kontakt med faglærer og 82 prosent som sier de savner kontakt med medstudenter. Dette kan være en stor årsakssammenheng med

ensomheten vi så på over. I tillegg sier hele 80 prosent at undervisningen er mindre engasjerende enn den var tidligere, som er et relativt høyt tall.

Tabell 7. Vurdering av den digitale undervisningen. Kolonneprosent. 2021. (Shot 2021, side 54)

Vurdering av den digitale undervisningen (sammenlignet med tradisjonell undervisning)

	Totalt	Kjønn		Alder					Region				
		Mann	Kvinne	18-20	21-22	23-25	26-28	29-35	Sørøst	Vest	Midt	Nord	Utland
Mye bedre	3,1	2,6	3,3	2,2	2,4	3	4,1	7	2,9	3,3	2,6	3,3	1,8
Bedre	6	6	6	5	6	6	7	9	5	6	7	7	6
Omtrent like bra	19	18	20	17	18	19	21	22	18	19	22	19	16
Dårligere	38	37	38	38	39	38	36	31	37	38	40	37	40
Mye dårligere	33	36	32	37	35	32	29	28	36	33	27	32	35
Jeg har ikke hatt digital undervisning	1,2	1,2	1,2	0,3	0,3	1,7	2,6	1,8	1,1	1,1	1,5	1,8	0,7
Dårligere/mye dårligere	71	73	70	75	74	70	65	60	73	71	67	69	75

Tabell 8. Utfordringer med den digitale undervisningen. Kolonneprosent. 2021. (Shot 2021, side 55)

	Totalt	Kjønn		Alder					Region				
		Mann	Kvinne	18-20	21-22	23-25	26-28	29-35	Sørøst	Vest	Midt	Nord	Utland
Manglende utstyr	13	13	12	12	13	13	12	10	13	11	11	12	21
Foreleser som mangler teknisk kompetanse	46	45	47	45	49	46	45	43	45	48	47	51	50
Ustabil internettforbindelse	35	26	39	36	37	35	32	28	36	34	32	31	47
Har ikke god arbeidsplass hjemme	42	38	44	38	41	44	43	33	45	42	37	38	43
Savner kontakt med medstudentene	82	80	83	85	84	82	76	71	83	83	81	79	88
Savner kontakt med faglæreren	57	56	57	62	57	54	55	57	60	57	48	60	64
Mindre engasjerende	80	81	79	85	84	79	73	67	81	81	79	79	83

* Andel som svarer ja

“Psykologisk stress oppstår når en person opplever at omgivelsenes krav og forventninger overstiger egen kapasitet”, se NHI (2019).¹⁷ Som vi har nevnt sliter studentene både med ensomhet, lite sosial kontakt og liten grad av engasjerende undervisning. Dette kan medføre en følelse av overveldende krav fra skolen og mye arbeid på egenhånd. Som nevnt er det hele 46 prosent av studentene som følte seg stresset i 2021. Faktorer som kan påvirke stress i negativ grad er blant annet uforutsigbarheten pandemien har ført med seg. Det har vært en uforutsigbarhet knyttet til både forelesning, om den blir hjemme eller på universitetet, og at det kan endre seg i siste sekund, og tilsvarende fors eksamen. Pandemien har gått hardt utover treninger som har blitt avlyst eller utsatt og treningsentre som har stengt. At trening og fysisk aktivitet forhindrer stress, er ikke nyheter. Roede forklarer at en av de beste måtene å forebygge stress på er ved å være fysisk aktiv, og at det finnes en rekke forskning som viser at fysisk aktivitet gjør deg roligere, mer opplagt og glad, samtidig som man bygger opp en bedre

¹⁷ <https://nhi.no/psykisk-helse/psykiske-lidelser/stress-og-sykdom/>

motstandskraft mot stresset, se Bugge (2020).¹⁸ Av den grunn vil nedstengte treningssentre og avlyste treninger og aktiviteter kunne påvirke stressnivået til studentene betydelig, og man kan derfor anta at nivået har økt siden 2018. Som vi var inne på tidligere med ensomhet, er heller ikke stress farlig i kortvarig perioder. Dersom stresset derimot vedvarer, kan det føre til fysiske og psykiske plager og lidelser, blant annet angst og depresjon. Stress, ensomhet, angst og depresjon kan henge tett sammen, og det er viktig å motvirke stress og ensomheten slik at ikke det tar overhånd for studentene.

Psykiske lidelser er landets dyreste sykdommer, se Holte (2020). Den samfunnsøkonomiske kostnaden er opptil 290 milliarder kr pr år. Holte påstår at psykiske lidelser står for like mange tapte arbeidsår til uføretrygd som alle kreft- og hjerte-karlidelsene sammenlagt, og at ingen sykdomsgruppe gir større helsetap enn psykiske lidelser. Dette viser at det er viktig å få studentene på rett spor tidnok slik at de ikke blir en belastning for samfunnet på sikt. Befolkningen er samfunnets viktigste ressurs, og studentene er neste generasjon som skal holde samfunnet i gang, og kan derfor betraktes som en ekstra viktig ressurs. Det er av den grunn ekstra viktig at studentene ikke blir låst i ensomheten og stresset, og at dette ikke bør videreutvikle seg.

4. Diskusjon

Hvordan blir de samfunnsøkonomiske konsekvensene på lang sikt ved at studenter blir påvirket av nedstengingen som følge av covid-19 pandemien? Oppgaven har til nå tatt for seg både et økonomisk og psykososialt perspektiv med fokus på trivsel og psykisk helse, og oppgaven skal videre ta for seg en drøfting mellom de ulike perspektivene opp mot problemstillingen.

Befolkningen i et land er landets viktigste ressurs. Det er mennesker som får samfunnet til å gå rundt og det er de som bestemmer hvordan fremtiden skal se ut. Alle samfunn har ulike samfunnsgrupper i befolkningen, som blant annet barn, studenter, arbeidsdyktige og pensjonister, sett på et generelt grunnlag. Studentene kan sies å være en ekstra viktig ressurs ettersom det er de som skal bli de nye arbeidsdyktige om få år, og ta over for de nåværende

¹⁸ <https://www.roede.com/magasinet/artikkel/slik-trener-du-bort-stress/>

når disse går ut i pensjon. Men, er studentene like godt rustet som forventet etter at pandemien har satt sine spor?

Økonomi var allerede før pandemien en stor utfordring for studenter. Beregningene gjort tidligere i oppgaven tar ikke hensyn til ekstra pandemi-kostnader, men legger heller ikke til grunn at studenten har betalt arbeid. Både under og i etterkant av pandemien har det oppstått en rekke bieffekter i økonomien av flere grunner, som blant annet økt pris på mat og dyrere strøm og drivstoff. Dette passer dårlig for en allerede svak økonomisk rustet student. Mange av studentene er avhengig av betalt arbeid for å få det til å gå rundt i hverdagen, hele 77 prosent mener dette, som nevnt over. Det kunne observeres en nedgang i konsum, ikke på grunn av et ønske om å bruke mindre penger, men som følge av en smittefrykt som spredte seg rundt i landet og som gjorde det vanskelig å få tilgang til en rekke produkter og tjenester. Dermed ble tilbudet og etterspørselen i samfunnet redusert like mye. Videre, da pandemien brøt ut i Norge, kom det et sjokk i befolkningen, og en permitteringsbølge oppsto hvor også studentene i stor grad var inkludert. Permitteringene ga en åpenbar lønnsreduksjon som førte til enda en reduksjon i konsumet. Som nevnt har en gjennomsnittsstudent en 35 prosent stilling. Medregnet en timelønn på kr 160, som er tarifflønn trinn 1 for butikkmedarbeidere over 18 år, tilsvarer det en månedslønn på kr 8320. Det vil si at de studentene dette gjelder mottar rundt dobbelt så mye i inntekt sammenlignet med de som kun lever på studiestøtten. Ved å halvere inntekten per måned over en lang periode, blir det vanskeligere å håndtere utgifter i hverdagen. Det er vanlig å ha et kostnadsnivå basert på inntekten man får utbetalt, som gjør det svært utfordrende å klare seg uten denne ekstra inntekten.

Med hensyn på spørsmålet om hvorvidt studiestøtten er tilstrekkelig vil det ved å ha en like høy husleie som studiestøtte, bli utfordrende ved at man for eksempel ikke har råd til mat. På grunn av dette har flere studenter sett seg nødt til å flytte tilbake til foreldrene, tilsvarende tilfellet med Leila. Konsekvensen kan bli at studentene det gjelder mister motivasjonen for studiet sitt når man verken bor i samme by som forelesere eller medstudenter, noe som kan føre til at færre fullfører studiene sine. Som bemerket tidligere savnet hele 82 prosent kontakt med medstudentene sine, og 57 prosent savnet kontakt med faglærer. Asheim mente at det skulle være frivillig å jobbe så mye man skulle ønske, likevel blir det i dette tilfellet ikke lenger frivillig. Det er kostbart å være student, og mange har behov for den ekstra inntekten betalt arbeid gir. En konsekvens ved at flere studenter dropper ut av studiene sine på grunn av økonomiske problemer, er at samfunnet vil mangle utdannede folk, og arbeidsstyrke i

spesifikke yrker. Det vil også kunne bli større ledighet ved at det er begrenset hvor mange arbeidsplasser som finnes hvor det ikke er krav om utdanning. En potensiell utfordring med å ikke ha nok utdannede personer, er at det skjer en mistilpasning hvor bedriftene må hente arbeidsstyrke fra andre plasser som ikke nødvendigvis har riktig kunnskap eller erfaring. Her vil en direkte konsekvens være at det oppstår et lønnspress ettersom det er mangel på visse typer arbeidskraft som bransjen trenger, til tross for at ledigheten er høy. Ved høy ledighet vil man vanligvis få en svak lønnsvekst, blant annet grunnet få ledige arbeidsplasser. Da er det enkelt for arbeidsgivere å bytte ut arbeidstakerne, som dermed mister sin forhandlingsmakt. I situasjonen hvor man ikke har nok utdannede folk til de stillingene som finnes, vil ikke dette være tilfellet. Arbeidsgiverne vil slite med å finne riktig arbeidstaker, og arbeidstakerne får da større forhandlingsmakt, og nettopp derfor får man denne mistilpasningen med et lønnspress, ettersom det ikke vil være noen med riktig kunnskap eller erfaring for arbeidet. Som forklart i bakgrunnsteorien vil prisene presses opp som følge av en sterk lønnsvekst og en medfølgende økning i inflasjon.

Som student er man ofte avhengig av den ekstra inntekten, og det oppleves som en trygghet i hverdagen. Ved å fjerne denne tryggheten, som ble tilfellet gjennom permitteringer og oppsigelser, ble det en stor risikofaktor for å utvikle stress. Dette gjelder i hovedsak alle gruppene som ble permittert, men forskjellen er at studentene ikke hadde tilgang til dagpengene som ble lovet til ordinære arbeidstakere av NAV. Til tross for mangel på dagpenger, fikk studenter en krisepakke bestående av mer lån. De hadde da mulighet til å motta mer støtte, og dermed få tilbake en del av tryggheten. Samtidig var krisepakken et lån, som senere er nødt å tilbakebetales med renter. Dagpengene var en prosentandel av det man hadde tjent tidligere, mens krisepakken var et fast beløp uavhengig av om man skulle tjent kr 1000 eller kr 100 000 i permisjonstiden. Denne stressfaktoren som oppstod i forbindelse med fjerning av en trygghet, er dermed ikke gitt at forsvinner ved hjelp av krisepakken, både fordi det førte til økt gjeld, og fordi beløpet ikke nødvendigvis passet behovet til alle studentene som mottok den. En annen utfordring var krav om dokumentasjon, noe som muligens ikke var like enkelt i alle sammenhenger, og at flere studenter som egentlig hadde hatt behov for krisepakken ikke kunne søke. Det er også en mulighet at flere valgte å ikke søke om krisepakken da det betydde mer gjeld som er nødt til å tilbakebetales på et senere tidspunkt.

Som nevnt er det en tydelig sammenheng mellom dårlig helse og dårlig økonomi. Ved at studentene mistet halve inntekten over natten, er det en stor risiko for at en del av studentene

får dårligere helse. Da kommer spørsmålet om det ble tatt en tilstrekkelig god vurdering før avgjørelsene om at studenter ikke var inkludert i NAV sin ordning i denne situasjonen. 77 prosent av studentene betalt arbeid. Har staten råd til at hele denne gruppen får dårligere helse og i verste fall risikerer å bli uføretrygdet som følge av inntektskutt? Dette vil kunne bli en enorm samfunnsøkonomisk kostnad på sikt, både i form av mangel på arbeidskraft, og ved at det er svært kostbart med en høy andel av befolkningen på stønad, når de egentlig kunne vært i arbeid og bidratt som en ressurs for samfunnet.

Ettersom flere studenter har vært permittert og nye studenter har slitt med å få jobb, har det ført til at de i verste fall ikke har fått den erfaringen som er forventet. Ulike bedrifter har valgt å ikke ansette på bakgrunn at de har fryktet for å måtte permittere og kostnaden ville blitt for stor. Byrden av å ikke ha den ekstra inntekten vil kunne påvirke den selvstendige læringsevnen man ble nødt til å utvikle. Studentene vil bli mindre rustet for en karriere innenfor utdanningen sin dersom kunnskapsnivået har blitt redusert, som følge av hjemmeskole og digital undervisning. På den andre siden er det færre som har strøket under pandemien enn tidligere, som ikke gjenspeiler at kunnskapsnivået har blitt redusert. Hjemmeeksamen har gjort det enklere å bestå, og i motsetning til en ordinær skoleeksamen har man på en hjemmeeksamen alle hjelpemidler tillatt, og man kan i teorien lese seg opp under eksamen. Det kan føre til en falsk forventning om hva studentene faktisk har av kunnskap etter endt studie. 80 prosent av studentene synes undervisningen var mindre engasjerende enn før pandemien, og flere mener kvaliteten på undervisningen har blitt redusert. Dette er ikke overensstemmelig med at strykprosenten har blitt redusert. Studentene har vært mye hjemme uten sosial kontakt, og det kan bli tøft når de kommer ut i arbeidslivet etter endt studie. Mye alenetid uten sosial kontakt kan potensielt bidra til utvikling av sosial angst. I tillegg kan dårlig kunnskapsnivå hos studenten føre til stress, ettersom det er forventet at de kan mer etter endt studie. Dette kan oppleves som svært overveldende for studenten. Kombinasjonen stress og angst kan påvirke tilværelsen når studentene skal ut i arbeidslivet, hvor risikoen er at de blir sykemeldt som følge av dårlig psykisk helse. Da vil det være ekstremt vanskelig å komme ut i arbeidslivet på et senere tidspunkt, noe som vil koste samfunnet enormt mye penger. På den andre siden kan hjemmeskole og egenlæring styrke selvstendigheten til studentene, og føre til at de blir flinkere til å lære på egenhånd. Dette kan være med på å styrke studentenes evne som en fremtidig ressurs.

Som nevnt over, koster psykisk helse enormt mye for samfunnet, og er en stor samfunnsøkonomisk byrde. I tillegg til selve behandlingen, vil blant annet forebygging og andre tiltak, sykemeldinger og uføretrygder koste samfunnet store summer, og i verste fall tvinge staten til å re-allokere midler fra andre viktige sektorer. Ved å få en stor andel studenter som utvikler depresjon eller andre psykiske lidelser vil det kunne føre til at de ikke rekker å komme seg ut i arbeidslivet før de er nødt til å begynne på uføretrygd. Oppgaven har tatt for seg ensomhet og stress i stor grad, da dette er noe mange studenter sliter med, og det skal lite til før det videreutvikler seg til mer alvorlige lidelser.

Samfunnet har åpnet og studentene har i stor grad fått muligheten til å sosialisere igjen, og ikke minst være mer på universitetet. Samtidig har flere muligens lagt om vanene sine, og har fått mindre sosiale liv enn tidligere. Mange kvier seg for å dra på universitetet ettersom det føles unormalt å være like sosial som før, og jobber heller med studiene hjemmefra til tross for at samfunnet har åpnet opp. Det kan bidra til at ensomheten og angsten bygger rot fremfor å bedres. Studentene det gjelder kan ha vanskeligheter med å konsentrere seg om prosjekter, og vil muligens henge bakpå, som igjen kan føre til mer angst. Dette kan igjen føre til at studentene blir dårligere rustet for arbeidslivet, og ytterligere påvirke motivasjonen til den enkelte student for videre arbeid. Som oppgaven tar for seg i hoveddelen, føler hele 80 prosent av studentene at undervisningen ikke er engasjerende, noe som vil kunne ha en stor påvirkning på motivasjonen for arbeidslivet. På den andre siden kan endring av vanene være svært positivt. I hoveddelen har oppgaven tatt for seg tilfredshet med blant annet uteliv, kulturliv og studentmiljøet. Her observeres en drastisk reduksjon i hvor tilfreds studentene var med de nevnte faktorene. Ettersom studentene ble tvunget til å legge om vanene sine da utestedene og barene stengte, kan det føre til bedre helse på sikt. Det ble populært å være aktiv i skog og mark, og generelt være i aktivitet. Som vi var inne på tidligere, vil trening og aktivitet påvirke helsen positivt, eksempelvis den selvstendige læringsevnen. Med andre interesser enn alkohol er det rimelig å anta at det er mindre sannsynlighet for å bli eksponert og utsatt for dop og rusmidler og dermed bli en byrde og kostnad for samfunnet.

5. Konklusjon

Vi har i denne bacheloroppgaven tatt for oss problemstillingen: *Hvordan blir de samfunnsøkonomiske konsekvensene på lang sikt ved at studenter blir påvirket av nedstengingen som følge av covid-19 pandemien?* Ved bruk av empirisk materiale med

hovedvekt på SHoT-undersøkelsen, tilegnet vi oss god kunnskap om studentenes helse og økonomiske situasjon gjennom pandemien.

Oppgaven har tatt for seg de generelle studentenes økonomi, og har kommet frem til at det finnes gode argumenter for å påstå at studiestøtten er for lav dersom studentene ikke har inntektsgivende arbeid på siden. Det er svært positivt med arbeid ved siden av studiene, blant annet for å opparbeide seg arbeidserfaring. På den andre siden er norske studenter de som bruker mest tid på jobb og minst tid på studiet i forhold til nabolandene. Da går det fra å være positivt til å gå ut over utdanningen og kunnskapsnivået man bør tilegne seg på studiet. Til tross for lavere strykprosent under pandemien, er det rimelig å anta at kunnskapsnivået har blitt redusert som følge av dårligere undervisning og mindre engasjerte studenter.

Oppgaven har i stor grad fokusert på psykisk påkjenning som har oppstått som følge av pandemien. Denne psykiske påkjenningen har vi kommet frem til at har oppstått både som følge av mindre sosial kontakt, mindre engasjement, i tillegg til dårligere økonomi. Den sosiale kontakten går i hovedsak utover at studentene blir ensomme og kan i verste fall utvikle angst. Derimot har den dårlige økonomien påvirket stressnivået hos studenter, som også kan videreutvikle seg til angst. Disse psykiske plagene kan videre påvirke hverandre. Eksempelvis kan ensomheten føre til økt stress, og deretter gi mer angst, og mer alvorlige psykiske lidelser. Dette kan bli en ond sirkel hvor de negative tankene tar overhånd. Som vi har vært inne på kan dette føre til at studentene dropper ut av studie og ender opp som uføretrygdet og blir en byrde og kostnad for samfunnet på sikt.

Tilbake til problemstillingen vår, hvordan har egentlig de samfunnsøkonomiske konsekvensene blitt påvirket ved at studentene har blitt påvirket av nedstengingen som følge av covid-19 pandemien? Mange av argumentene vi har fremlagt tilsier at det vil bli en høyere samfunnsøkonomisk kostnad på sikt ved at studentene har blitt påvirket, både med tanke på økonomi og at det sosiale ikke har vært tilstrekkelig. Disse kostnadene vil kunne synliggjøres gjennom redusert arbeidskraft og humankapital og økte trygdekostnader. På den andre siden har også studentene lagt om livsstilen sin til en mer atletisk livsstil, og vil på denne måten kunne få en fremmet helse. Det er utfordrende å forutse hva som vil skje på sikt, likevel har vi lagt frem én mulig teori med våre antakelser på bakgrunn av de empiriske dataene vi har innhentet, og vår kunnskap innen makroøkonomisk teori.

6. Litteraturliste

1. Hanger, M.R., (2020), *Sju av ti studenter gjør en dårligere innsats under korona*, [Internett], UA. Tilgjengelig fra: <<https://www.universitetsavisa.no/koronavirus/sju-av-ti-studenter-gjor-en-darligere-innsats-under-korona/110780>> [Nedlastet 01.03.2022]
2. Berge, C., (2020), *Hvor mange jobber er det i Norge?*, [Internett], SSB. Tilgjengelig fra: <<https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/hvor-mange-jobber-er-det-i-norge>> [Nedlastet 02.04.2022]
3. Vidal-Gil, E., (2022), *Arbeidsmarkedet nå: Arbeidsmarkedet nå mars 2022*, [Internett], NAV. Tilgjengelig fra <<https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/statistikk/arbeidssokere-og-stillinger-statistikk/hovedtall-om-arbeidsmarkedet/arbeidsmarkedet-na>> [Nedlastet 02.04.2022]
4. Shot, *studentenes helse og trivselsundersøkelse*, [Internett], Shot. Tilgjengelig fra <<https://www.studenthelse.no>> [Nedlastet 01.03.2022]
5. Holden, S., og Wulfsberg, F., (2021), *Covid-19 og makroøkonomisk politikk*, [Internett], Samfunnsøkonomene. Tilgjengelig fra: <https://www.samfunnsokonomien.no/journal/2021/3/m-1683/Covid-19_og_makroekonomisk_politikk> [Nedlastet 27.04.2022]
6. Oslo Psykologsenter, *Bestilling time online*, [Internett], Oslo Psykologsenter. Tilgjengelig fra <<https://oslopsykologsenter.no/timebestilling>> [Nedlastet 18.03.2022]
7. Knudsen, M., (2021) *Studenter går over 5000 kroner i minus hver måned*, [Internett], VG. Tilgjengelig fra <<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/EabgPj/studenter-gaar-over-5000-kroner-i-minus-hver-maaned>> [Nedlastet 18.03.2023]
8. SSB, (2022), *Inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger*, [Internett], SSB. Tilgjengelig fra: <<https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/inntekt-og-formue/statistikk/inntekts-og-formuesstatistikk-for-husholdninger>> [Nedlastet 18.03.2022]
9. Vegard, K.E., (2018), *Dette bruker nordmenn penger på*, [Internett], SSB. Tilgjengelig fra: <<https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/nasjonalregnskap/artikler/dette-bruiker-nordmenn-penger-pa>> [Nedlastet 18.03.2022]

10. Leendertse, W., og Haugen, M., (2021), *Norske studenter jobber mest ved siden av studiene*, [Internett], Studvest. Tilgjengelig fra: <<https://www.studvest.no/norske-studenter-jobber-mest-ved-siden-av-studiene/>> [Nedlastet 18.03.2022]
11. Hvitmyhr, B.L., (2021), *Norske studenter jobber mest*, [Internett], VG. Tilgjengelig fra: <<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/47bz3q/norske-studenter-jobber-mest>> [Nedlastet 18.03.2022]
12. Hvitmyhr, B.L. og Vik, I., (2021), *Slik skal krisepakken hjelpe studenter*, [Internett], VG. Tilgjengelig fra: <<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/bnLB6B/slik-skal-krisepakken-hjelpe-studentene>> [Nedlastet 18.03.2022]
13. Hvitmyhr, B.L., (2021), *Leila (24) måtte flytte hjem til moren - helt umulig å få jobb*, [Internett], VG. Tilgjengelig fra: <<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/gWL8GL/leila-24-maatte-flytte-hjem-til-moren-helt-umulig-aa-faa-jobb>> [Nedlastet 22.3.2022]
14. NHI, (2019), *Psykologisk stress og sykdom*, [Internett], NHI. Tilgjengelig fra: <<https://nhi.no/psykisk-helse/psykiske-lidelser/stress-og-sykdom/>> [Nedlastet 23.03.2022]
15. Barstad, A., (2020), *Økonomi, helse og livskvalitet*, [Internett], SSB. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/_attachment/429442?_ts=1740a955568> [Nedlastet 23.03.2022]
16. HelseNorge, *Isolasjon og ensomhet*, [Internett], HelseNorge. Tilgjengelig fra: <<https://www.helsenorge.no/psykisk-helse/isolasjon-og-ensomhet/>> [Nedlastet 05.04.2022]
17. Bugge, K.H., (2020), *Slik trener du bort stress*, [Internett], Roede. Tilgjengelig fra: <<https://www.roede.com/magasinet/artikkel/slik-trener-du-bort-stress/>> [Nedlastet 05.02.2022]
18. Holte, A., (2020), *Lite å glede seg over*, [Internett], Psykologtidsskriftet. Tilgjengelig fra: <<https://psykologtidsskriftet.no/fagessay/2020/11/lite-glede-seg-over>> [Nedlastet 18.03.2022]

